

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՆԱՄԱԿԸ
ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ՆՈՐԻՆ Ս. ՕԾՈՒԹՅՈՒՆ Տ. Տ Խ Ո Ր Ե Ն Ա-ԻՆ*

ՆՈՐԻՆ Ս. ՕԾՈՒԹՅՈՒՆ Տ. Տ. Խ Ո Ր Ե Ն Ա,
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ

ԱՆԹԻԼԻԱՍ

Ծնորհագարդ Եղբայր.

Աստուծոյ ողորմութեամբ, Մայր Աթոռիս հանդիսութիւնները, Նահատա-
կաց յուշարձանին բացման և Մեր տասնամեայ գործունէութեան լրման առթիւ,
տեղի ունեցան եկեղեցաշէն ու հայրենաշունչ, ջերմ մթնոլորտի մէջ, մասնակ-
ցութեամբ գրեթէ մեր բոլոր թեմակալ առաջնորդներուն և աշխարհական ներ-
կայացուցիչներուն, ի գլուխ ունենալով Երուսաղէմի Ամենապատիւ Պատրիարք
Տ. Եղիշէ Արքեպիսկոպոսը իր շքախումբով:

Մենք ուրախ եղանք ողջունելու մահ ներկայութիւնը այստեղ քոյր եկեղե-
ցիներու բարձրաստիճան ներկայացուցիչներու, գլխաւորութեամբ Ամենապա-
տիւ Տ. Իգնատիոս-Պետրոս Պատրիարքին կաթողիկէ հայոց և հայ աւետա-
րանական եկեղեցիներու ներկայացուցիչ վերապատուելի Յովհաննէս Ահա-
րոնեանի:

* «Էջմիածին» ամսագրի ընթերցողներին բաշ ծանոթ է, թե Երուսաղէմի 1963 թվականի ող-
ջագուրումը ի՞նչ ջերմ ոգևորութեամբ ընդունեց Մայր Աթոռի պաշտօնաթերթը և ի՞նչ բարի հույսեր
կապեց նրա կենսագործման հետ:

Դժբախտաբար սակայն մեր այդ հույսերը չիրականացան:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը անսահման, համբերատար ոգով և իրապես եղբայրական սիրով
ու լավատեսութեամբ, ահա ավելի քան երկու տարուց ի վեր, ամեն ճիգ ի գործ է դրել, քաղցր
խոսքերով և սրտառու խոսքերով, հրավիրելու Անթիլիասի Կաթողիկոսական Աթոռը՝ որ հարգի իր
խոստումները և հավատարիմ մնա ողջագուրման բարեբար ոգուն:

«Էջմիածին» ամսագրի 1964 թվականի օգոստոս—սեպտեմբեր միացյալ համարում հրատա-
րակվել են Հայոց Հայրապետի մարտ 14, հուլիս 5, օգոստոս 27 թվակիր նամակները, ուղղված
Տ. Տ. Խորեն Ա Կաթողիկոսին:

Ավա՛ղ, սակայն, այդ կոշերը ոչ մեկ արձագանք չգտան Անթիլիասի ափերին: Ոչ միայն
չհարգվեցին հանդիսավոր խոստումները և ոչ միայն որեւէ տրամադրութիւն ցույց չտրվեց օրի-
նական և եղբայրական ոգով լուծելու մեր եկեղեցական կյանքում տաղնապ ստեղծող ծանոթ հար-
ցերը, այլև նոր դժվարութիւններ և բարդութիւններ ստեղծվեցին Սփյուռքում, Տանն Կիլիկիո
Աթոռի կողմից, ողջագուրումից հետո:

Թե՛ Մայր Հայրենիքում և թե՛ արտասահմանում, հայ հասարակութեան և մեր ընթերցողնե-
րին ծանոթ են՝

ա) Անթիլիասի ոտնձգութիւնը Մարտիի էջմիածնական թեմում, որով պառակտվեց տեղի
հայ եկեղեցին և ժողովուրդը:

բ) Անթիլիասի Գահակալի վերաբերմունքով և գործելակերպով, Ամենայն Հայոց Վեհափառ
Հայրապետի համար ստեղծված ծանր կացութիւնը 1965 թվականի հունվարին Աղդիս-Արեւրայում,

Ծիշտ է, թէ Մեր սիրտը տխրեցաւ, որ Զեդոյ Ս. Օծութիւնը չկրցաւ ընդունիլ Մեր եղբայրական հրաւերը, սակայն նոյնքան անկեղծութեամբ ըսենք, թէ գոհ մնացինք, որ վերջին պահուն որոշէր էիք ներկայացուցիչ մը ուղարկել, յանձնին գերաշնորհ Տ. Տաճատ արքեպիսկոպոսի:

Մենք եղբայրաբար սիրեցինք սրբազանին հեգախաւքոյն հոգին, և ուրախ եղանք, որ Պէլոյոթի առաջնորդը Տաճն Կիլիկիոյ Աթոռէն, Ս. Էջմիածնի Սեղանի առջև իր ուխտը կատարեց և Մեզի հետ միասին աղօթեց Հայաստանաց Եկեղեցիի անսասանութեան, միութեան և խաղաղութեան համար:

Անցան ահա տասը տարիներ այն օրէն, երբ Նախախնամութիւնը Մեր տկար ուներուն վրայ դրաւ Հայոց Հայրապետութեան լուծը, որուն համար Մեր սիրտը երախտապարտ է, որովհետև ինչքան ծանր ըլլայ այդ լուծը, այնքան մեծ կը դառնայ պատիւը, որ կ'ընծայուի Մեր անձին:

Այս տասը տարիներու ընթացքին, Մենք աշխատեցանք Մեր պարտքը կատարել մեր Եկեղեցիի ու ազգի տեական ապրումներու և հիմնական շահերու գիտակցութեամբ: Տկարութիւնը չունինք գերագնահատելու Մեր գործունէութեան արդիւնքները, սակայն կը խորհինք, թէ Մենք ջանացինք միշտ անկեղծ ու յստակ ըլլալ խորհրդով, բանի և գործով, միշտ հետևողական ու հաւատարիմ Մենք Մեզի, և տեսապէս լաւատես Մեր աշխատանքով: Կը հաւատանք նաև, թէ անցնող տասը տարիներուն, Մայր Աթոռը երբեք չընդեցաւ Հայոց Եկեղեցիին առաքելութեան ուղիղ ճամբէն, պարագայ մը, որ Մենք անձնական շնորհ մը չենք նկատեր Մեզի համար: Այդ շնորհը կ'իջնէ բոլոր անոնց վրայ, որոնք կը զգան կախարդիչ ուժը հայրենի հողին, և որոնք իրենց հոգին բանալ կը տրուին Ս. Էջմիածնի սրբացած այս ծանր քարերու խորհուրդին: Այսպէս է, որ Հայոց Հայրապետ մը կը կարողանայ ապրիլ ու հասկնալ հայ ժողովուրդի ներկան, մեր օրերու հայոց «իմացեալ» կեանքը և ունենալ տեսիլքը գալիքին:

Այս էր եղած բուն և խորունկ իմաստը 14 մայիս 1965 թուակիր նամակով Ձեզի ուղղեալ Մեր հրաւերին, որպէսզի Ս. Էջմիածին և Մայր Հայրենիք ուխտի գալով, բանայիք նաև Ձեր հոգին ա'յս խորհուրդներուն և ա'յս հոգեկան աղբիւրներուն, և ներկային ընդմեջէն ճանչնայիք մեր անցեալի իրական ժառանգութիւնը և նորը՝ թանձրացեալ կերպով, ու վճիտ տեսնէիք հայոց ապագան:

Մեր հրաւերով Մենք տակաւին կը յուսայինք, թէ մասնաւոր իմաստ մը կրնար ստանալ Մեր նոր ողջագործումը այստեղ, ամենայն հայոց Սրբութիւն Ս. Էջմիածնի կամարներուն ներքև:

Արեւելքի պատմական հինգ եկեղեցիների պետերի համաժողովում, որի հետևանքով մեր Հայրապետը բարձր համարեց հրաժարվել այդ ժողովին մասնակցելուց, չկամենալով Հայ եկեղեցու ներքին վեճերը բացահայտել քույր եկեղեցիների և օտար աշխարհի առաջ:

զ) Եվ, վերջապես, Անթիլիասի Աթոռի նոր կանոնադրության 32-րդ և 33-րդ հոդվածները, որոնք միասույն իսկ են Հայ եկեղեցու ներքին միության և խաղաղության սկզբունքների և նրուսազնմի ողջագործման ոգու:

Ամենայն Հայոց Հայրապետը վերստին ծանրորեն մտահոգված, 1965 թվականի 14 դեկտեմբեր թվակիր իր հատուկ գրությամբ, կոչ արեց Տ. Տ. Խորեն Ա Կաթողիկոսին, որ վերջ տրվեն անօրինականություններին և պառակտումներին:

Ահա փետրվար ամսվա վերջում ենք արդեն: Ամենայն Հայոց Հայրապետը ոչ մի պատասխան չի ստացել ցարդ Անթիլիասի Գահակալից:

Հետևաբար, «Էջմիածին» ամսագրի խմբագրությունը խղճի պարտք է համարում այստեղ հրապարակել Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի 14 դեկտեմբեր թվակիր նամակը, ուղղված Տ. Տ. Խորեն Ա Կաթողիկոսին, Գերագույն Շոգևոր Խորհրդի հոկտեմբեր 9 թվակիր նամակը և դեկտեմբեր 7 թվակիր հայտարարությունը՝ որպես կարևոր, պատմական փաստաթղթեր, ի դիտություն և ի լուսաբանություն հայ հանրային կարծիքի:

Երբ բանակցություններով և թղթակցություններով ոչինչ չի կարգադրվում և անցնում են տարիներ, կարծում ենք, թե ճշմարտությունը և իրական կացությունը չպետք է թաքցնել մեր եկեղեցու և ազգի զավակներից:

Արդար և անչեղափոխ անհրաժեշտություն մը կը նկատենք կեանքի կոչել Երուսաղէմի ողջագործումի ոգին, աստուածակառոյց Ս. Էջմիածնի վեմին վրայ: Այսպէս է, որ Մենք և Ձերո՛ր Սրբութիւնը պիտի կարողանանք վերականգնել մեր Եկեղեցիէն ներս օրինականութիւնը, միութիւնը և խաղաղ ու շինարար գործակցութիւնը մեր նուիրապետական Աթոռներուն: Այսպէս է, որ կարելի պիտի ըլլայ վերջ տալ ռոնձգութիւններուն և պառակտումներուն, որոնք ի գուր, այո՛՛ ճշմարտապէս ի գուր տեղը, մեր ժողովուրդը և զմեզ բոլորս կը տատապեցնեն: Այսպէս է, որ կրնան լուծում գտնել Ս. Էջմիածնէն անջատուած թեմերու հարցը և չեղեալ համարուիլ Ձեր նորակազմ կանոնադրութեան 32-րդ և 33-րդ յօդուածները, որոնք ոչինչ լաւ չեն խոստանար մեր Եկեղեցիին և Սփիւռքի մեր հաւատացեալ ժողովուրդին: Ս. Էջմիածնի մէջ գումարուած եպիսկոպոսական վերջին ժողովը և այնուհետև մեր Գերագոյն Հոգևոր Խորհուրդը ծանր մտահոգութիւններով տեղեկացան վերոյիշեալ յօդուածներու մասին, և ցաւով է, որ Մայր Աթոռս ստիպուեցաւ համապատասխանող յայտարարութեամբ մը իր վերաբերմունքը ճշտել և վերստին կոչ ուղղել Ձերո՛ր Սրբութեան և Ձեր Աթոռին պատասխանատու դէկալար մարմիններուն, ինչպէս և հանրային կարծիքին: Ներփակ կը կցենք Մայր Աթոռիս Գերագոյն Հոգևոր Խորհուրդի 7 դէկտեմբեր 1965 թուակիր յայտարարութիւնը առ ի գիտութիւն:

Ինչքան ալ ճիշդ ընենք Մեր լատենտութիւնը պահպանելու, այնուամենայնիւ անհնար է չմտահոգուիլ, երբ կը տեսնենք Ձեր Աթոռին գործունէութեան ոգին ու ընթացքը, մանաւանդ Երուսաղէմի ողջագործումէն յետոյ: Ի՞նչ յոյսեր ու բարի հեռանկարներ ոգևորեցին զՁեզ և զՄեզ պահ մը, և սակայն ի՞նչ կացութիւններ ստեղծուեցան Ս. Էջմիածնի դէմ՝ Մարսիլիոյ մէջ, Ադրիս-Աքերայի ժողովին, և այժմ ահա Ձեր Աթոռին նոր կանոնադրութեամբ: Հայկական տեսանկիւնէ դիտուած, պարզապէս ապշեցուցիչ են այս բոլորը: Այս հարցերը կը խռովեն Մեզ և պատասխան մը կը փնտռենք: Անցեալ տարի Մենք Ձեզի շարք մը նամակներ գրեցինք բաց սրտով, և ի գուր սպասեցինք իրաւ պատասխանի մը: Ձեր ավերում, ոչ ոքի սիրտը չշարժեցաւ:

Մի՛ խորհիք, թէ Մեր այս բոլոր տազանապումները և հարցումները հասցեագրուած են միայն անձամբ Ձերո՛ր Ս. Օծութեան: Կը փորձենք հասկնալ, թէ այս տխուր կացութիւններու վերացումը և բարեփոխումը Ձեր «ձեռքը չեն», ինչպէս Դուք յանձնարարած էիք Մեզի հաղորդել, բայց այնուամենայնիւ կը խորհինք, թէ Դուք կարող էք մեծապէս նպաստել այս ողբերգական իրադրութեան ընթացքը փոխելու գործին:

Մարսիլիայով և Ձեր նոր կանոնադրութեան յիշեալ յօդուածներով ստեղծուած կացութիւնը վտանգաւոր է և աղետաբեր: Մեղք է մեր Եկեղեցիին և մեր ժողովուրդին: Հետևաբար անգամ մը ևս կոչ-կ'ընենք Ձեր քրիստոնէական խղճին և Ձեր հայկական գիտակցութեան, որպէսզի Տանն Կիլիկիոյ Աթոռը վերադառնայ օրինականութեան և ի՛ր իրաւասութեանց սահմաններուն, ու գործէ միասնութեան շինարար ոգիով:

Մեր ուշադրութիւնը գրաւեց Ձեր 12 սեպտեմբեր 1965 թուակիր կոնգակը, ուր Դուք իրաւացիօրէն կը գրէք, թէ «մեր եկեղեցական պատմութեան էջերը լուսաւորուած են բազմերախտ հայրապետներու հաստատած կանոններով, սահմանուած օրէնքներով և բանաձևուած սկզբունքներով», և թէ այդ «օրէնքի և կարգ-կանոնի բժախնդիր ու արդար գործադրութեամբ, միշտ չքացած են անկարգութիւններն ու կամայականութիւնները», և թէ, «ուր օրէնքը կը բացակայի, հոն կը յառաջանան անհիշխանութիւն և քաոս, և կը խափանուի ընկերութեան բարօրութիւնը ու զարգացումը»:

Արդ, ինչքա՛ն արդար ու ազգաշէն պիտի ըլլայ, եթէ այս սկզբունքները ինքը Անթիլիասի Աթոռը յարգէր և կեանքի կոչէր, իր մտածելակերպին ու իր գործունէութեան մէջ: Մենք այդ է, որ կ'ըղձանք ու կ'ակնկալենք Ձեզմէ, որպէսզի հայ Սփիւռքի եկեղեցական-ազգային կեանքին մէջ, «օրէնքի և կարգ-կանոնի բժախնդիր ու արդար գործադրութեամբ», չքանան «անկարգութիւնները» ու չյառաջանան «անհիշխանութիւն և քաոս»:

Այժմ և միշտ Մենք պիտի մնանք աղօթող, որ կեանքի կոչուի Մեր այս արդար սպասումը և իղձը: Կը հաւատանք, թէ ի Հայաստան և ի ափիոս աշխարհի, մեր Եկեղեցւոյ բոլոր հոգևոր սպասաւորները և համայն մեր հաւատացեալ ժողովուրդը, ուղիղ կը հասկնան Մեզ և իրենց հայեացքը միշտ սկենած կը պահեն դէպի Ս. Էջմիածին, իբրև միախորտութեան և վրկութեան խորան:

Այս խոհերով և այս առաջադրանքներով, կը սպասենք Ձեր շուտափոյթ պատասխանին:

Եղբայրական սիրոյ ողջունի՝

Կալ Չֆե Պ.

14 դեկտեմբեր 1965

Ս. ԷԶՄԻԱԾԻՆ

ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԻ ԵՒ ԿԵԹՈՂԻԿՈՍ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ՀՈԳԵՎՈՐ ԽՈՐՀՐԴԻ ՆԱԽԱԿԸ ՄԱՐՍԵԼ,
Հ. ՊԱՊԻԿՅԱՆԻՆ ԵՎ Կ. ԺԱՆԻԿՅԱՆԻՆ

Հաստատում ենք Ձեր 8 և 13 հուլիս 1965 թվակիր գրությունները, ինչպես և Տիարք Գ. Պաղտասարյանի և Վ. Տեր-Վարդանյանի 13 հուլիս 1965 թվակիր գրությունը, բոլորը ուղղյալ Ամենայն Հայոց Հայրապետին: Այսու Ձեզ ի գիտություն հայտնում ենք, թե Վեհափառ Հայրապետի Աստուածատուական ներքո գումարված Մայր Աթոռի Գերագույն Հոգևոր Խորհուրդը, իր 9 սեպտեմբերի 1965-ի նիստում քննարկելով Մարսելի կրոնական հայ համայնքից ներս ստեղծված կացությունը վերջին երկու տարիների ընթացքում, հաւատաւեց ու արձանագրեց թե՛

Ա. Ձեր Աստուածատուական ու գլխավորությամբ կատարված դիմումը Անթիիասի Աթոռին, և այդ դիմումին իբրև հետևանք, Անթիիասի Գահակալի կողմից Տ. Արտավազդ եպիսկոպոս Թրթոյանի նշանակումը իբրև «առաջնորդ Մարսիլիո հայոց» և այս վերջինիս ժամանումը և գործունեությունը Մարսելում, սկսյալ 1964 թվականի փետրվար ամսից մինչև այժմ, առանց գիտության և համաձայնության Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի, մեր եկեղեցական կանոններին հիմնովին հակասող պարագաներ են և բացահայտ խախտում Հայ Եկեղեցու Ավիրապետական Աթոռների իրավասությանը սահմանների, հանգամանք, որ Մայր Աթոռն ճշտեց ու հայտարարեց 1964 թվականի մարտի 9-ին և կոչ արեց Անթիիասի Աթոռին, որպեսզի այդ ապօրինի ու վտանգավոր որոշումը հետս կոչվի և Թրթոյան եպիսկոպոսը անհապաղ մեկնի Մարսելից, ուր իր ներկայությունը ոչ միայն հակաօրինական էր, այլև հայ համայնքը պատակտելու բնույթ էր կրում:

Բ. Իրոք, իբրև անմիջական հետևանք Անթիիասի Աթոռի սույն նորոնձգության, տեղի հայ համայնքի կյանքը կորցրեց իր ներքին խաղաղությունն ու պառակտվեց: Ապօրինի ձեռնարկին դեմ Մայր Աթոռն ստացավ, իր ժամանակին, բողոքը Մարսիլիայի եկեղեցական պաշտոնական մարմինների, տեղի զանազան հայկական կազմակերպությունների և ծանոթ հանրային գործիչ ազգայինների:

Այսօր էլ, Մարսելի հայ հավատացյալ ժողովրդի մեծամասնությունը, իր գլխավոր եկեղեցիներով ու վարչություններով, հավատարիմ է մնում մեր Եկեղեցու հիմնական կանոններին և Ավիրապետական իրավասություններին: Բաց աստի, վերջին ընտրությունները չեն կատարված Մարսելի թեմական կանոնագրի տրամադրությանց համաձայն, որի հետևանքով այդ ընտրության չեն մասնակցել Հարավային Ֆրանսիայի մի շարք եկեղեցիները և ժողովրդի զանգվածը: